

# Nordisk Slots- og Herregårdssymposium

## Nordens herregårde som dannelsescentre

19.-21. september 2024

Broholm Gods, Fyn





# Program

19.-21. september 2024

Broholm Gods, Fyn

## Torsdag den 19. september 2024

- 8.30 Afgang fra Odense – fælles transport og studie af herregårdslandskabet v. Fraugdegaard, Ørbæklunde og Hesselagergaard
- 9.45 Ankomst Broholm Gods/kaffe
- 10.15 **Velkomst**  
Bestyrelsesformand Kasper Steinfeldt Tipsmark, museumsdirektør på Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum
- 10.30-11.00 Keynote-præsentation:  
*Det europæiske Gentlemanideal. Hovedtræk og udtryk*  
Mikkel Venborg Pedersen, Nationalmuseet
- Session 1: Hof-, herregårdselite og (ud)dannelse**
- 11.00-11.25 Prinsesseskole & komtesselære. Dannelsesidealer & kvindelighed hos kongelige og adel omkring år 1800  
Jesper Munk Andersen, Kongernes Samling
- 11.25-11.50 *Adelskvinders bidrag til dannelsen på de danske herregårde, ca. 1550-1700*  
Marie Møller Christensen, Frederiksborg—Nationalhistorisk Museum
- 11.50-12.05 **Pause**
- 12.05- 12.30 *”En rask krop, en upphöjd snab siäl och et godt hjerta”, Utbildningsideal för fideikommissarier 1680-1810*  
Brita Planck, Göteborgs Universitet
- 12.30-12.55 *Collettstien på Buskerud hovedgård. En opphøyet vandring i tidlig nasjonal dannelse*  
Unni Tandberg, Norsk Folkemuseum
- 13.00 **Frokost**
- 14.00 Omvisning – Broholm hus og samlinger



## **Session 2: Dannelse mellem samfund og herregård**

- 15.00-15.25 *Rekrytering, mobilitet och strategiska val. Tjänarstaben hos de västmanländska brukspatronerna ca. 1750-1850*  
Marie Steinrud, Stockholms universitet
- 15.25-15.50 *En herregårdsbogsamling i brug. Tjenestefolk som lånere i Hvedholms bibliotek 1890-99*  
Signe Boeskov, Dansk Center for Herregårdsforskning
- 15.50-16.15 *I grevens tjeneste – rekruttering, uddannelsesforløp og ekstern kompetanse i Larvik grevskap*  
Aina Aske, Vestfoldmuseene IKS – Larvik Museum
- 16.15-16.35 **Pause**
- 16.35- 17.00 *Adelig dannelse og lutherske idealer*  
Arne Bugge Amundsen, Universitetet i Oslo
- 17.00-17.25 *Manors as Legal Learning Centres in Nineteenth Century Finland*  
Elsa Hietala, Sarka – The Finnish Museum of Agriculture og University of Turku  
Mia Korpiola, University of Turku
- 17.25 Diskussion og derefter pause
- 18.30 **Konferencemiddag Broholm**
- 20.30 Afgang, fælles transport til Odense





# Fredag den 20. september 2024

- 8.40 Afgang fra Odense – fælles transport
- 9.30 Ankomst Broholm Gods/kaffe
- 9.45-10.15 Keynote-præsentation:  
*Historikern och herrgårdsfruarna: Alma Söderhjelm's forskning på Löfstad och Stafsund, 1910-40-tal*  
My Hellsing, Stockholms universitet

## **Session 3: Slotte og herregårde som centrum for viden, kunst og kultur**

- 10.15-10.40 *Bygdø Kongsgård som folkepark og dannelsesprojekt*  
Monica Mørch, Norsk Folkemuseum og  
Bjørn Anders Fredriksen, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
- 10.40-10.50 **Pause**
- 10.50-11.15 *How to run a manor? The library of Hiiu-Suuremõisa, the most prominent manor in Estonia, and the use of its books in the management and improvement of the estate*  
Elis Pärn, University of Tartu
- 11.15-11.40 *Gravvirsamlingen på Leufsta fideikommiss – konst, kunskap och samlande*  
Per Widén, Uppsala universitetsbibliotek
- 11.40-11.55 Opsamling
- 12.00 **Frokost**

## **Studietur**

- 13.15 Afgang fra Broholm
- 13.45-15.15 Besøg på Hvidkilde. Omvisning i hovedbygningen
- 16.15-18.30 Besøg på Tranekær. Omvisning i hovedbygningen og det omkringliggende kulturmiljø
- 19.00 **Middag på Restaurant Generalen, Tranekær**
- 20.30 Afgang, retur til Odense



# Lørdag den 21. september 2024

## Studietur

- 8:30 Afgang fra Odense, fælles transport
- 9.15-10.15 Besøg på Hagenskov. Omvisning i hovedbygningen
- 10.45-11.05 Kort kig på Østrupgaard fra gårdsplads
- 11.05-11.45 Transport og studie af herregårdslandskabet ved Østrupgaard, Svanninge, Karen Brahes Hospital, Grubbe Mølle, Hvedholm og Horne Kirke
- 11.45-13.00 **Frokost på Hvedholm**
- 13.50-15.30 Besøg på Glorup. Omvisning i hovedbygningen
- 16.20 Ankomst i Odense





# Abstracts

## **Det europæiske Gentlemanideal. Hovedtræk og udtryk**

*Mikkel Venborg Pedersen,  
Nationalmuseet*

I løbet af det 19. århundrede blev den engelske gentleman et ideal for mænd i hele Europa, også i Danmark og Norden. Fra midten af århundredet og mindst til den gamle verdens sammenbrud i Første Verdenskrig var den velklædte, høflige, dannede, selvbevidste, uafhængige mand det ypperste ideal, man kunne stræbe efter. Han var både et ideal og en eksisterende virkelighed, en etisk kategori og en faktisk udfoldelse. Tankefiguren er dog langt ældre og bunder i en blanding af Oldtidens forestillinger om en civiliseret mand og Kristendommens ideal af Frelseren, Middelalderens ridderskikkelse og tidlig-moderne tids slebne hofmand. En gentleman stammer fra den sociale elites fælleseuropæiske hof- og herregårdskultur, som gennem tiderne har understreget forskellige sider af hans udfoldelse i samfundet, mens andre sider er blevet mere nedtonet.

Dagens keynote-forelæsning vil tage konferencen gennem dette maskuline forbillede for herregårdsfamilierne med vægt på de forskellige hovedtræk, deres placering i kulturhistorien og dermed på tankefigurens lange linjer med særligt henblik på konferencens diskussion af herregårde og dannelse.

## **Prinsesseskole & komtesselære. Dannelsesidealer & kvindelighed hos kongelige og adel omkring år 1800**

*Jesper Munk Andersen,  
Kongernes Samling*

Med udgangspunkt i studier af prinsesse Carolines (1793-1881) opvækst vil oplægget afdække den gensidighed der i udforskningen af opdragelse af prinsesser omkring år 1800 kan spores i relation til samtidens adelige dannelsesidealer for døtre. Skoling udi kvindelige dyder og til læring af passende selvforståelse for elitens døtre – såvel i kongefamilien som hos højadelen – fulgte i tiden en række ensartede træk, der ikke alene var influeret af samtidens naturfunderede dannelsesdiskurs, men også rammesat af en ny samfunds- og familieforståelse. Under påvirkning af de fortrolige relationer mellem kongefamiliens kvinder og højadelens fruere blev idealerne løbende udviklet og tonet i en vekslen, hvor kongefamilie og højadelen gensidigt påvirkede hinanden. Denne påvirkning og de sammenfaldende idealer lader sig påvise ved sammenhold af prinsesse Carolines opvækst med Sophie Charlotte komtesse Reventlows (1779-1846) næsten samtidige dannelse. Begge piger var fra fødslen underlagt en kvindelig indflydelse domineret af deres mødre og begge modtog herigennem en for samtiden moderne opdragelse. En opdragelse der havde til formål at omskabe dem til yndige og ansvarsbevidste kvinder som kunne tage vare på sig selv og udfylde rollen som kvindeligt overhoved – for et hof såvel som en herregårdshusholdning.



## **Adelskvinders bidrag til dannelsen på de danske herregårde, ca. 1550-1700**

*Marie Møller Christensen,  
Frederiksborg – Nationalhistorisk  
Museum*

I oplægget udforsker jeg, hvordan adelskvinder i 1500- og 1600-tallet kunne bidrage til dannelsesmiljøet på herregårdene. Adelskvinder blev igennem deres opvækst uddannet i boglige færdigheder såvel som i håndarbejde. Deres håndskrevne bønnebøger og deres broderede duge og tæpper står i dag tilbage som to velbevarede eksempler på, hvordan kvinder udtrykte sig igennem skriftlige og materielle former.

Kvinder skrev bønnebøger alene og i fællesskab – de udvekslede tekster og gav bøgerne i arv. Bønnebøgerne var med til at sætte rammen for den religiøse praksis i hjemmene, og de satte ord på troen, menneskets plads i verden og livets udfordringer. De broderede tekstiler satte billede på, og de gav også gennem motivvalget udtryk for selvforståelsen og opfattelsen af verden omkring. Motiverne kunne være hentet fra den kristne tro og understøttede herigennem kvindernes religiøse engagement. Men de kunne også gengive dyre- og blomstermotiver, som kunne være hjemmehørende, eksotiske eller overnaturlige. Der ses også våbenskjolde og jagtskener, som viser, hvordan adelskvinderne var forment af deres stand og af livsførelsen på herregårdene.

## **”En rask krop, en upphøjd snab siäl och et godt hjerta”.**

### **Utbildningsideal för fideikommissarier 1680-1810**

*Brita Planck, Göteborgs Universitet*

Det svenska fideikommissinstitutet är en parentes i historien. I testamenteslagningen 1686 slogs fast det var tillåtet att inrätta fideikommiss och 1810 förbjöds stiftandet av nya jordfideikommiss. Under perioden stiftades ca. 300 fideikommiss. Drivkraften var att genom primogenitur hålla ihop egendomen och därmed garantera sin ätts fortbestånd.

Fideikommissen inrättades genom en urkund, ett så kallat fideikommissbrev. Fideikommissbrev kan beskrivas som performativa testamenten, genom att de utser en viss egendom till fideikommiss och därmed gör att egendomen undantas de vanliga arvsreglerna. Fideikommiss i Sverige var dock en rent privaträttslig institution och det har aldrig funnits någon egentlig mall för hur fideikommissbreven skulle formuleras. Den ofta personliga utformningen gör dem till en utmärkt källa för att komma åt ideal och ideologi.

Många dem som stiftade fideikommiss tycks ha oroat sig för hur de efterkommande skulle ta sig an och förvalta egendomen, vilket visas av de olika förbehåll och villkor som skrevs in i urkunderna. De kan handla om att fideikommissarien måste gifta sig adligt, vara lutheran eller ta stiftarens namn. I några fall har även stiftarna skrivit in instruktioner om hur den blivande fideikommissarien ska uppfostras och utbildas. Det är dessa instruktioner och villkor jag har för avsikt att belysa i min presentation.

## **Collettstien på Buskerud hovedgård. En opphøyet vandring i tidlig nasjonal dannelselse**

*Unni Tandberg, Norsk Folkemuseum*

Buskerud hovedgård ligger i Modum, 78 km vest for Oslo. I 1331 nevnes den som kirkegodset Biscopsrudi, senere Buscherud. Etter reformasjonen ble den fogdegård. Fra 1657 var den i privat eie. Peter Collett d.e. (1740-1786) kjøpte gården i 1762, og den var i familien Colletts eie i 121 år. Gården hadde store privilegier som laksefiske og sagbruk. Det fantes et eget pottemakeri, egen skole for arbeiderne og flere kirker. Barna hadde huslærere som Jonas Rein, sentral i Det Norske Selskab.

Peter Collett d.y. (1766-1836) overtok Buskerud i 1800. Han var utdannet jur.cand. i København, og ble høyesterettsassessor. Collett holdt seg med en omfattende boksamling, og var sentral i den nye sosiale organiseringen av det norske samfunnet gjennom sogneselskapene og Selskabet for Norges Vel. I 1822 beskrev en besøkende en stor anlagt park med en sti opp den bratte Bakåsen bak gården, kalt Jutulbjerget. Her var det mange ulike severdigheter som ga en vandrende innføring i filosofi, naturvitenskap, historie og poesi. Parken skal ha hatt et avgjort norsk preg.

Fra 1912 og frem til i dag har gården vært landbruksskole for Buskerud fylke. Av den gamle bebyggelsen på gården er det bare hovedbygningen som er bevart.

Innlegget vil med basis i et variert kilde-materiale undersøke ulike dannelsesfortellinger på Buskerud hovedgård fra Collett-familiens tid. På hvilke måter kan

Collettstien sees som et romlig eksperiment i tidlig nasjonal iscenesettelse av en norsk identitet?

## **Rekrytering, mobilitet og strategiske val. Tjænarstaben hos de västmanländska brukspatronerna ca. 1750-1850**

*Marie Steinrud, Stockholms universitet*

Perioden 1750 till 1850 var en tid av stark ekonomisk tillväxt för svenska brukspatroner, drivet av ökad efterfrågan på både smidbart järn och järnprodukter. Denna tillväxt innebar att behovet av ståndsmässigt boende i brukens närhet ökade i takt med att ägarnas elitstatus förstärktes. Dessa herrgårdar krävde insatser från olika kategorier av tjänstefolk, och i denna studie ligger fokus på inomhustjänstefolket.

Studien kretsar kring tre huvudteman: rekrytering, mobilitet och karriärval. Studien undersöker varifrån tjänstefolket rekryterades, hur deras tillvaro på herrgårdarna gestaltade sig, när och var de flyttade vidare. En central fråga är om arbete i herrgårdshushåll var ett steg på karriärstegen och hur herrgårdarna fungerade som en utbildningsplats för framtida yrkeskarriärer. Tidigare forskning har ofta betraktat kvinnors arbetsliv som en väntan på giftermål och eget hushåll, men preliminära resultat från denna studie visar att unga kvinnor ofta använde en anställning på herrgårdarna som en språngbräda för en karriär som jungfru, kammarjungfru eller hushållsföreståndare. Studien undersöker också om det finns skillnader mellan olika hushåll och över tid. Studien ingår i ett större projekt

om hur inomhustjänstefolket på herrgårdarna rekryterades, motiverades och kontrollerades inom den svenska godsekonomin mellan 1730 och 1870.

### **En herregårdsbogsamling i brug. Tjenestefolk som lånere i Hvedholms bibliotek 1890-99.**

*Signe Boeskov, Dansk Center for Herregårdsforskning*

Oplægget vil interessere sig for en af de – i et dannelsesperspektiv – særlige muligheder, der fulgte med at stå i tjeneste i et herregårdsmiljø og belyse, hvordan herregårdens tradition som samlingssted kunne indgå i en udveksling med godsets lokalområde.

Præsentationen vil introducere en specifik herregårdsbogsamling og dens indhold, men den vil først og fremmest fokusere på brugen af samlingen, herunder med særlig opmærksomhed rettet mod brugere fra gruppen af tjenestefolk samt evt. netværk fra lokalområdet.

Herregården Hvedholm på Fyn, hovedsæde for det store og hovedrige grevskab Brahesminde, rummede i 1800-tallet et stort og alsidigt bibliotek. Samlingen blev løbende udbygget med bøger, opslagsværker, kortmateriale og en lang række af tidsskrifter, der tilsammen afspejlede alverdens viden og underholdning, og som understøttede gods- og anlægsdrift.

Bibliotekets indhold under det aktuelle lensgrevepar Bille-Brahe-Selby i slutningen af 1800-tallet lader sig belyse via et velbevaret katalogmateriale, der giver et detaljeret indblik i kravet til en moderne herregårdsbogsamling i denne periode.

Samtidig er bevaret et udlånshæfte for perioden 1890-1899, der systematisk angiver hvem, der lånte fra biblioteket – og heraf fremgår, at en signifikant procentdel af bibliotekets udlån til herregårdens faste tjenestefolk, forvaltere og håndværkere. Oplægget vil derfor ud fra dette eksempel fokusere på at belyse det overordnede spørgsmål om, hvordan denne gruppe anvendte mulighederne, der fulgte med herregården som dannelsesstungt miljø.

### **I grevens tjeneste – rekruttering, uddannelsesforløp og ekstern kompetanse i Larvik grevskap**

*Aina Aske, Vestfoldmuseene IKS – Larvik Museum*

Ladestedet Laurvigen (Larvik) var på vei til å få status som kjøpstad, da Norges stattholder Ulrik Frederik Gyldenløve (1638-1704) ble eier av bygrunnen i 1670. Med på kjøpet fulgte omkringliggende hovedgårder med skoger, elver, eng og åker. På grunnlag av dette godset ble Laurvigen (Larvik) grevskap opprettet med store ambisjoner og omfattende begunstigelser i 1671. Gode eksportmuligheter for tømmer og jern skulle sørge for solide inntekter til eieren og hans etterkommere.

Larvik var et lite bysamfunn bestående av handelsmenn, skippere, håndverkere og dagarbeidere og noen få personer i administrative stillinger. Til å lede de grevelige virksomhetene og å utvikle ladestedet Larvik til en residensby, trengtes helt andre menneskelige ressurser og ny kompetanse. Det måtte også på plass personer som kunne betjene den admi-



nistrative og rettslige myndigheten som var overdratt fra kongen gjennom lensbrev og privilegier.

I innlegget vil jeg gi et innblikk i rekruttering og opplæring innenfor interne systemer og den supplerende import av kompetanse innenfor to grupper i grevskapets tjeneste i perioden 1692-1774:

Rettsbetjentene: Dommere og påtalemakten

Byggmestere/arkitekter og håndverkere.

## **Adelig dannelselse og lutherske idealer**

*Arne Bugge Amundsen, Universitetet i Oslo*

Den lutherske reformasjonen i Danmark og Norge ble innført «ovenfra» med støtte hos kong Christian III, noen byborgere og en del av den danske adelen. I Norge var oppslutningen om denne kulturrevolusjon i praksis ikke-eksisterende, og etter en periode der de nye makthaverne utviste en viss forsiktighet, ble det tydeligere hva som var strategien: Nye idealer skulle formes og et nytt maktgrunnlag formuleres.

Dette ble en kamp om ideologisk hegemoni, og Kongens nye kirkelige støtter, superintendentene, etablerte nettverk der ikke minst adelsmenn og deres familier var viktige.

Mitt paper vil handle om hvordan superintendenten Jens Nielsen (1538-1600) gjennom sine mange visitasreiser, publikasjoner og nettverk i Oslo og Hamar stift brukte sentrale herregårder og adelsfamilier for å konsolidere den

lutherske reformasjonen og dens idealer om adelig dannelselse og fromhet. Jens Nielsens visitasbøker og likprekener over adelige er kilder som gir mye informasjon om hvordan det nye ideologiske hegemoniet ble befestet.

## **Historikern och herrgårdsfruarna: Alma Söderhjelmns forskning på Löfstad och Stafsund, 1910–40-tal**

*My Hellsing, Stockholms universitet*

Herrgårdsforskningens utgangspunkt är att adelsfamiljer öppnar sina hem för forskare att ta del av familje- och gårdsarkiv. Kanske är det så självklart att det snarare blivit utgångspunkt än föremål för vetenskaplig undersökning. I detta föredrag lyfter jag fram herrgården som bildningsarena via professorn i historia Alma Söderhjelm (Viborg 1870 – Saltsjöbaden 1949) forskningspraktiker. Hennes karriär illustrerar väl framväxten av historia som akademisk disciplin och herrgårdsarkivens växande status som nationellt kulturarv vid förra sekelskiftet. Söderhjelm disputerade i Helsingfors 1900, men både forskningsintressen och politiska och akademiska villkor i Finland föranledde fler och längre vistelser på svenska herrgårdar.

Föredraget belyser Söderhjelmns arbeten utifrån herrgårdsarkiv med hjälp av korrespondens, dagböcker, memoarer, foton, reportage och vetenskapliga verk. Det är uppenbart så, vilket Söderhjelm själv framhöll, att normer för kvinnor som ville göra akademisk karriär lade hinder i vägen för henne. I detta föredrag argumenterar jag emellertid för att Söderhjelm på samma sätt som sina manli-

ga kollegor, i kraft av sin akademiska och sociala ställning, engagerade ett stort nätverk. Utan dessa andra kvinnor som i gränslandet mellan personliga och professionella relationer excerperade, redigerade, korrekturläste, anbefalldes, inhyste, skjutsade och skötte hushållet hade Söderhjelm's herrgårdsforskning inte kommit till stånd.

### **Bygdø Kongsgård som folkepark og dannelsesprosjekt**

*Monica Mørch, Norsk Folkemuseum og Bjørn Anders Fredriksen, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, NMBU*

Bygdø Kongsgård i Oslo var fra 1837-1905 et mønsterbruk og ble opparbeidet som et forskjønnnet parklandskap, i regi av det norsk-svenske kongehuset. I innlegget ønsker vi å belyse hvordan folkeparkideene kom til uttrykk på Bygdø kongsgård og spesielt hvordan utviklingen av folkeparken og gårdsdriften kan leses som del av et dannelsesprosjekt.

Initiativet til en «alminnelig Spadseregang» ble tatt av kong Carl Johan i 1837. Ideen med folkeparker var å skaffe bybefolkningen muligheten for frisk luft og vakre omgivelser. Folkeparkene skulle også bidra til de besøkendes dannelse, derfor ble det oppført monumenter over personligheter det var verdt å minnes. Lystslottet Oscarshall fra 1852 ble et samtidsmuseum i nasjonalromantisk ånd og skulle vekke stolthet over norsk historie og egenart. Referansen til historien ble styrket da kong Oscar II's samling ble åpnet i 1882 med autentiske middelalderbygninger, blant annet en stavkirke. Suksessen ble oppfulgt av et

landbruksmuseum i folkeparken i 1895.

Gårdsbruket ble drevet innenfor folkeparkens rammer, som et mønsterbruk og omfattet vitenskapelige dyrkingsforsøk, og oppdrett og kryssing av husdyrraser for økt produksjon. Ny teknologi ble tatt i bruk og en omfattende eksperimentell redskapskonstruksjon. En av Norges første dampmaskiner ble anskaffet i 1853 og kunne både være drivverk for treskeverket på gården og betjene fontenene i hagen ved Oscarshall. Bygdø Kongsgård formidlet sine nyvinninger på utstillinger og gjennom egne utgivelser.

### **How to run a manor? The library of Hiiu-Suuremõisa, the most prominent manor in Estonia, and the use of its books in the management and improvement of the estate**

*Elis Pärn, University of Tartu*

When thinking about the dissemination of knowledge in the early Modern Age, we first and foremost think of printed texts, which were an important part of the management of thousands of manorial estates across Europe. As everywhere else, the Baltic German landed gentry had acquired large collections of books by the beginning of the 20th century, but due to the political upheavals in the region over the past hundred years, only a few of the former manor libraries have survived or been preserved in their original state.

One of these rare examples is the library of Hiiu-Suuremõisa (or Grossenhof in German), once one of the largest manor estates with a very interesting history of ownership, that can not only be associa-

ted with European courts, but also with espionage and numerous legends. As the books that belonged to the manor's library were eventually donated to or purchased by the Estonian Literary Society (Estländische Literärische Gesellschaft), they can still be read in the Academic Library of Tallinn University.

Since these books have remained a mystery until today and no comprehensive compilation has been made, this presentation will not only answer the question to which of the notorious owners these books might have belonged, but will also analyse the contents of the library, highlighting the different themes of interest. In addition to a brief overview of the authors and their ideas, the relationship between the Hiiu-Suuremõisa manor library and the management of the estate will be analysed. This will provide an important insight into the use of the books and the owner's interest in architectural and agricultural innovation, craftsmanship and improving the living conditions of the local peasantry.

### **Gravysamlingen på Leufsta fideikommiss – konst, kunskap och samlande**

*Per Widén, Uppsala universitetsbibliotek*

I biblioteket på Leufsta bruks herrgård fanns utöver böcker också en större samling gravyrer, samlade kring 1700-talets mitt av någon eller några medlemmar av familjen De Geer. Samlingen – idag i Uppsala universitetsbiblioteks ägo – omfattar omkring 2500 blad och består

främst av fransk 1700-talsgrafik vilket betyder att verken främst var köpta i samband med att de gavs ut.

Grafik hade under 1700-talet en mycket specifik och något ambivalent position som objekt. Som tryck var de uppenbarligen multiplar och ofta gjorda i förhållandevis stora serier. De var också nästan uteslutande reproduktioner, alltså kopior av ett original som ofta var en målning. Kopior hade en mycket stor spridning i 1700-talets Europa och hade en helt annan och mycket högre status än vad de har idag. Som kopior och reproduktioner var trycken en källa till kunskap. Kunskap om konst, konsthistoria, platser, arkitektur, personer osv. Som sådana var grafiken en del av en kunskaps-cirkulation precis som böckerna i herrgårdens bibliotek.

Men grafiken var också konstobjekt i egen rätt, och kunde tjäna som objekt för kontemplation och diskussion, på egen hand eller i sällskap, precis som en målning eller en skulptur.

Vad var egentligen gravysamlingens funktion i biblioteket på Leufsta, och vem eller vilka var samlarna?

### **Manors as Legal Learning Centres in Nineteenth-Century Finland**

*Elsa Hietala, Sarka – The Finnish Museum of Agriculture, University of Turku and Mia Korpiola, University of Turku*

In 1840, rural Finland was divided into 47 local legal districts. Each was headed by the local judge (Sw. häradshövding). Such offices were highly lucrative and sought-after even if law required judges



to reside in their legal district. Thus, judges lived in a suitable manor in their jurisdiction. The manors of local judges could be called - in present-day terminology - legal service centres for the local population. Some judges also organised court sessions at their manor.

Sweden had established a practical trainee system for the judiciary in the seventeenth century. The training took place partly at the courts of appeal, partly at local courts and judges' households. This made the manors of the local judges into legal training centres for newly-graduated lawyers who trained for the title "trained at the bench" (Sw. vicehäradshövding). In addition, various assisting staff (professional and ad hoc scribes such as law students), hired by the judge, worked at the manor,

learning through practice how to compile legal documents and court protocols. As this staff also lived at the manor, law and legal cases were discussed in the household. Thus, the judge's manor and library provided learning both in theoretical knowledge of the law as well as its more practical side (e.g. legal knowhow, lawyer identity and networking). Not only these groups of people, but also other members of the judge's household, such as wives, sons and daughters, could participate in organizing and performing legal activities and acquire a modicum of legal literacy at manors. This paper investigates how and by whom law was learned at the manors of nineteenth-century local judges. The sources include letters from manorial archives, autobiographies and other egodocuments.



Broholm af Johan Hanck, 1833



## Destinationer

### Broholm

Broholm er et i dansk sammenhæng sent renæssancehus opført i 1641-1644. Under den nuværende sydfløj er der fundet rester af et ældre stenhus, der vidner om herregårdens oprindelse i middelalderen. Den nuværende hovedbygning blev opført af Otte Skeel, og efter hans død i 1644 færdiggjorde enken Ide Lunge byggeriet, der bl.a. opførte bygningens portfløj. I midten af 1800-tallet blev den nuværende vestfløj opført, mens hovedfløjen blev tilpasset periodens historicistiske stil. Et stort, firkantet tårn med fladt tag blev i slutningen af 1800-tallet opført i borggårdens vestlige hjørne, mens sydfløjen blev opført i 1905, hvormed Broholm blev et firefløjet, lukket anlæg. Ved en større restaurering i 1925-1926 blev flere af de historicistiske forandringer fra 1800-tallet fjernet. I denne sammenhæng blev også flere draperier på væggene i stuerne fremdraget.

På voldstedets sydligste del er opført en mindre 'museumsbygning' af ejeren Niels Frederik Bernhard Sehested i midten af 1800-tallet. Sehested havde en stor samling af oldtidsfund fundet på godsets jorder, som blev udstillet i bygningen. Samlingen blev sidenhen overdraget til Svendborg Museum, men dele er stadig udstillet i bygningen.



## Hvidkilde

Hvidkilde kendes fra middelalderen og var længe i forskellige adelsfamiliers eje, indtil den i 1724 blev overtaget af kronen pga. skatterestancer. Året efter blev Hvidkilde købt af Johan Lehn, der var søn af en velhavende københavnsk vinhandler. I 1781 blev baroniet Lehn oprettet med Hvidkilde som godsbesiddelsens hovedbesiddelse.

Hvidkildes hovedbygning blev opført af Johan Lehn i 1742 og er et trefløjet barokanlæg i to etager med mansardtag og et let fremspringende midterparti med en trekantet frontispice. Hovedfløjen bevarede noget af murværket fra en ældre hovedbygning opført i midten af 1500-tallet, og resterne heraf ses i den lille udbygning på fløjens nordside, der i den ældre bygning oprindeligt var et trappetårn, men som i barokbygningen blev anlagt med trappe ud til haven. De to sidefløje var helt nyopførte og blev ligesom hovedfløjen opført i to etager over en høj kælder, blev kalket hvide og fik teglklædt mansardtag.

Hvidkilde er anlagt på nordsiden af Hvidkilde sø, hvor også godsets mølleanlæg i bindingsværk ligger lidt mod vest. Mod øst ligger Hvidkildes avlsgård med sine mange, store bindingsværksbygninger. Ved Hvidkilde findes også resterne af en senbarok have planlagt af billedhuggeren Johannes Wiedewelt.







## Hagenskov

Hagenskov var i århundreder i kongens eje og sæde for kongelige lensmænd. Da lenene efter enevældens indførelse i 1660 blev nedlagt og omlagt til amter, skænkede kong Frederik 3. Hagenskov til Niels Banner, der var amtmand over det nye Assens Amt. I denne forbindelse blev gården omdøbt Frederiksgave og havde dette navn frem til midten af 1900-tallet, hvor det atter fik sit oprindelige navn.

Et middelalderligt voldsted, der er resterne af det ældste Hagenskov, ligger 600 meter sydøst for den nuværende hovedbygning. Det ældre anlæg, der var firefløjet, brændte i 1741 og blev derefter erstattet af en bygning i bindingsværk opført længere mod nordvest. Efter Niels Ryberg købte Hagenskov i 1767, opførte han i 1775 den nuværende hovedbygning. Arkitekten var Georg Erdmann Rosenberg - en elev af Nicolas-Henri Jardin, der introducerede klassicismen i Danmark. Den klassicistiske bygning er opført i én fløj og to etager med et let fremspringende midterparti mod både gård og have. Huset er kalket hvidt samt gult omkring vinduesindfatningerne, soklen og det vandrette gesimsbånd mellem stueetagen og første sal. Samtidig med opførelsen af hovedbygningen lod Niels Ryberg den trelængede avlsgård opføre, der sammen med hovedbygningen udgør et lukket anlæg, der kun brydes af landevejen, der går tværs over gårdspladsen.



## Østrupgaard

Østrupgaard, der i sin kerne er et gammelt middelalderhus, var fra 1600-tallet knyttet til Brahe-slægten, der også ejede Hvedholm og kom sidenhen til at indgå i grevskabet Brahesminde. Blandt ejerne af Østrupgaard var Karen Brahe, der har lagt navn til den store bog- og håndskriftsamling Karen Brahes Bibliotek.

Østrupgaards hovedbygning består af et stenhus i to etager samt to lavere fløje i bindingsværk. Stenhuset er opført i kampe- og munkesten og er anlæggets ældste bygning. På huset er anført en tavle, der hævder, at Iver Lunge opførte huset i 1572, men der må i realiteten have været tale om en ombygning af et ældre hus. I stedet er stenhuset måske opført omkring år 1500 – nogle mener, det er endnu ældre. Stenhuset har ikke været den første bygning opført på det lille, firkantede voldsted, idet der både under stenhuset og under gårdspladsen er fundet endnu ældre bygningsrester af træ. Vestfløjen, der blev opført i én etage i bindingsværk, kaldes jævnfør en tavle over fløjens indgang for 'Karen Brahes hus' efter den daværende ejer. Nogenlunde samtidig blev portfløjen mod øst opført, mens de to udløberfløje, der flankerer portfløjen, blev tilføjet i begyndelsen af 1800-tallet. Avlsanlægget ligger i forlængelse af hovedbygningen mod nord. Bygningerne er på nær en mejeribygning fra 1860 opført i bindingsværk, herunder en stor agerumslade fra 1742, der tilsammen omkranser en lidt irregulær gårdsplads.







## Hvedholm

Hvedholm kendes fra 1400-tallet og gik siden sidste halvdel af 1500-tallet i arv i først adelsslægten Bille og siden slægten Brahe. Da denne uddøde i 1786 arvede en fjern slægtning Hvedholm og antog navnet Bille-Brahe. Hvedholm var centrum for et større godskompleks og blev ophøjet først til stamhus i 1751 og i 1798 til grevskabet Brahesminde.

Hvedholms oprindelige hovedbygning blev opført i slutningen af 1500-tallet, hvor Erik Bille opførte et trefløjet anlæg i to etager, hvorfra dele af kældrene er bevaret. Hovedbygningen blev i 1681 genopført efter en brand, hvor også en fjerde fløj blev tilføjet. Hvedholms hovedbygning er i dag et resultat af en omfattende ombygning i 1878-82 under Preben Charles Bille-Brahe-Selbys ejerskab. Den fjerde fløj blev fjernet, så bygningen åbnede sig mod en sø og have mod syd, mens vestfløjen blev gjort bredere for at skabe mere bekvemmelige beboelsesrum. Murværket blev beklædt med sandstandslignende cementkvadre foruden og røde mursten foroven og mod nord blev der over indgangsporten prydet med to renæssancelignende gavlparter. Mod sydøst blev et ældre tårn, der havde haft samme højde som den øvrige bygning, forhøjet og fik spir. Nord for hovedbygningen ligger Hvedholms avlsgård med ”Horneporten” – en portindgang fra 1637 prydet med renæssancens vælske gavle.



## Glorup

Glorups første kendte hovedbygning, der var et firefløjet anlæg i to etager med tårne i hvert hjørne, blev opført i slutningen af 1500-tallet af Christoffer Valkendorff. Den blev ombygget i 1743-1744 af Christian Ludvig von Plessen, der bl.a. fjernede tårnene, og omdannede Glorup til et lavt, regulært barokanlæg med mansardtag og et højt portparti.

Da Adam Gottlob Moltke i 1762 overtog Glorup, gennemgik hovedbygningen endnu en ombygning, hvorved Glorup fik sit nuværende udseende. Bag ombygningen stod i dansk sammenhæng klassicismens fader Nicolas-Henri Jardin og eleven Christian Joseph Zuber. Glorups hovedbygning, der fremstår som et samspil mellem barok og klassicisme, har pudsede, hvide mure og vinduesrammer og udsmykninger, der er malet gule. På vestfløjen ses et fremspringende portparti med fire halvsøjler og en attika foroven samt en tavle med årstallet 1765 for ombygningen. Over portpartiet er opført et klokketårn formet som et rundtempel. På østfløjen ses et tre fag bredt indgangsparti, der er forhøjet med en etage og foroven er dekoreret med to vaser i hver sin side samt to ørne omkring Moltkes våben i midten.

Syd for hovedbygningen er en 80 hektar stor have, hvis ældste del er en barokhave fra midten af 1700-tallet. To lange alléer går fra hovedbygningen mod syd og omkranser en stor spejldam. For enden af den østlige allé står en statue af kvinden Andromeda fra den græske mytologi udført af billedhuggeren C. F. Stanley, der oprindeligt var opsat i Adam Gottlob Moltkes palæ i København (i dag en del af kongeresidensen Amalienborg). I 1770'erne blev haven udvidet med en romantisk have mod sydvest. I 1867 blev der i havens sydlige del opført en 44 meter lang hængebro med høje nygotiske tårne, og som var en del af en større omlægning af Glorups have i engelsk landskabsstil.



# Praktiske oplysninger

## Sted:

Symposiet afholdes på **Broholm Gods**, Broholmsvej 32, 5884 Gudme.

## Transport:

Der er arrangeret fælles bus til og fra Broholm samt til ekskursioner. Denne bus afgår fra **Odense** hver morgen fra Rugårdsvej 1, 5000 Odense C (tæt ved Hotel Ansgar og Hotel Windsor). Samme bus kører tilbage til Odense samme sted hver dag.

Al eventuel øvrig transport sørger deltagere selv for.

## Forplejning:

Symposiets deltagere tilbydes frokost (tor-lør) og middag (tor-fre) samt kaffepauser undervejs.

## Kontakt:

Signe Boeskov, Forskningschef, Dansk Center for Herregårdsforskning,  
sb@gammelestrup.dk

Klaus Højbjerg, Forskningsmedarbejder, Dansk Center for Herregårdsforskning,  
klh@gammelestrup.dk

Søren Broberg Knudsen, Forskningsmedarbejder, Dansk Center for Herregårdsforskning,  
sbk@gammelestrup.dk



## Nordisk Slots- og Herregårdsforum

Siden 1999 har der regelmæssigt været afholdt Nordiske Slots- og Herregårds-symposier i Norge, Sverige, Finland og Danmark. Formålet med symposierne er at samle forskere fra Norden på tværs af fag- og landegrænser og dermed skabe et forum for udveksling af forskningsresultater og arbejdsmetoder og i det hele taget debattere fælles anliggende knyttet til nordisk herregårdskultur.

Ud over at sætte herregårdene på en fælles nordisk dagsorden skaber symposierne en succesfuld symbiose mellem universiteter og museer, idet en af de afledte og meget betydningsfulde effekter af dette initiativ har været etableringen af et aktivt og velfungerende forskernetværk, og via dette netværk har det været muligt at opretholde og udbygge en tæt kontakt blandt nordiske herregårdsforskere.

## Dansk Center for Herregårdsforskning

Dansk Center for Herregårdsforskning blev stiftet i 2004 og er et samarbejde mellem Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum, Aarhus Universitet, Nationalmuseet og Arkitektskolen Aarhus. Centeret har til huse på Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum og har til formål at fremme og koordinere forskningen i de danske herregårde og kulturmiljøer og øge befolkningens generelle kendskab til herregårdsområdet.

Centeret er tovholder for et herregårdsforskningsnetværk i Danmark, for de nordiske lande samt for det europæiske netværk for herregårdsforskning ENCOUNTER: European Network for Country House and Estate Research.







## Tak til

A.P. Møller Fonden

Brebølfonden

Den Ingwersenske Fond

Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond

Farumgaard-Fonden

Letterstedtska Föreningen



DANSK CENTER FOR  
HERREGÅRDSFORSKNING

[herregaardsforskning.dk](http://herregaardsforskning.dk)